

Dr Bojan Macuh, Maribor, Republika Slovenija

Dr Andrej Raspor, Republika Slovenija

NOVA MONOGRAFIJA-IZAZOVI ZA TREĆU I ČETVRTU ŽIVOTNU DOB

U martu 2026. godine objavljena je nova naučna monografija dr Bojana Macuha kao prvog autora, u saradnji sa dr Andrejem Rasporom, pod naslovom *STARENJE – STIGMA ILI IZAZOV*. U nastavku predstavljamo uvodna razmišljanja uz knjigu.

U naučnoj monografiji koju je B. Macuh objavio 2017. godine, pod naslovom „Životni stil starijih u domovima za stare“, u uvodu je zapisao: „Nakon 65. godine života, odnosno ulaskom u treće životno doba, sve više starijih osoba odlučuje se za promenu okruženja i odlazak u dom za stare. Danas više ne važi da su stariji nemoćne osobe, već su, ukoliko ih služi zdravlje, puni života, ljudi sa mnogo iskustva i optimistično usmereni. U okviru institucionalne brige potrebno im je omogućiti da svoje potencijale korisno iskoriste i time dodatno unaprede kvalitet života u trećem životnom dobu, a samim tim i sopstveni stil života.“

U ovoj monografiji nastojimo da nadogradimo naučna i stručna razmišljanja o životu nakon penzionisanja, tj. nakon 65. godine i dalje (u trećem i četvrtom životnom dobu), jer se životni vek produžava, a stariji postaju sve važniji članovi savremenog društva, ne samo u Sloveniji, već i u državama Evropske unije (u daljem tekstu EU) i širom sveta. Tako starije osobe nakon navršene starosti imaju pred sobom još najmanje dvadeset godina aktivnog života.

Sve društvene zajednice u svetu, pa tako i evropske, stare. Godine 1950. samo 12% evropskog stanovništva bilo je starije od 65 godina. Danas se taj udeo već udvostručio, a projekcije pokazuju da će do 2050. godine više od 36% evropskog stanovništva imati 65 godina ili više. Razlozi su nizak natalitet i duži životni vek. U prošlosti je žena u Evropi u proseku imala više od dvoje dece, dok je od 2000. godine stopa nataliteta pala ispod tog nivoa. Evropljani danas žive duže – u proseku 78 godina, u poređenju sa 66 godina sredinom prošlog veka. Produžen životni vek znak je blagostanja Evrope, ali u kombinaciji sa niskim natalitetom donosi i niz socijalnih i finansijskih izazova. Posebno je kritično to što se smanjuje udeo radno aktivnog stanovništva koje može da izdržava starije, dok broj onih kojima je potrebna briga raste. Zbog toga se sve više traži radna snaga izvan EU.

Desk istraživanjem (engl. research) fokusiraćemo se na analizu već postojećih podataka i informacija. To znači da nećemo prikupljati nove podatke terenskim radom, poput anketa ili intervjuja, već ćemo koristiti dostupne izvore koje ćemo

dodatno interpretirati. Oslanjaćemo se na sekundarne podatke koje smo ranije prikupili mi ili drugi istraživači, organizacije ili institucije. Izvori će obuhvatiti istraživačke izveštaje, stručne studije, statističke podatke, javne dokumente, internet izvore i medijske objave.

Kroz celokupan pregled starenja utvrđujemo da su uslovi za starije u Sloveniji, uprkos izazovima, i dalje relativno povoljni. U desk istraživanju predstavimo i život starijih u drugim zemljama, posebno u EU.

Wirth i saradnici (2025) navode autore koji smatraju da bi jedan od procesa putem kojeg društveno nametnuta norma socijalne aktivacije utiče na spremnost starijih da budu društveno angažovani mogao biti proces internalizacije (Rothermund & Brandtstädter, 2003). Kornadt & Rothermund (2015) dodaju da na to kako vidimo starije i sebe kao osobe koje stare utiču medijske predstave, lična iskustva i izloženost stereotipima o starosti. Vauclair i saradnici (2018) smatraju da se očekivanja o starenju formiraju već u mladosti i učvršćuju do rane odrasle dobi. Kulturno zajedničke predstave o starijima prožimaju individualno poimanje starosti. U mladosti ta uverenja nisu usmerena ka sebi, pa se retko preispituju (Kornadt i dr., 2020; Levy, 2009). Sa starenjem, pojedinci sve češće tumače svoja iskustva kao „povezana sa starošću“, a negativne konotacije postaju deo slike o sebi (internalizacija). U kasnijem dobu ta uverenja postaju podrazumevana i utiču na ponašanje (utelovljenje) (Kornadt i dr., 2020). Teorija socijalnog identiteta ukazuje da jaka identifikacija sa grupom starijih povećava usvajanje grupnih normi (Hornsey, 2008). Internalizacija i utelovljenje dugoročno oblikuju samoprocenu i interpretaciju iskustava (Kornadt & Rothermund, 2015).

Život u savremenom globalnom društvu nije jednostavan. Potrebno je stalno boriti se za svoje mesto. Možda je lakše onima koji nemaju finansijskih briga, ali i oni su svesni prolaznosti života. Već rođenjem znamo da ćemo jednog dana ostariti. Biti star nije nešto čega se treba stideti – naprotiv. To znači da smo mnogo doživeli, videli, možda stvorili porodicu i bili deo društva. Ništa nije samo po sebi dato, pa ni proces socijalizacije.

U Sloveniji se starenje stanovništva odražava kroz ekonomske, socijalne i zdravstvene izazove: veća potreba za zdravstvenim uslugama, dugotrajnom negom i prilagođavanjem penzionog sistema. Stariji se suočavaju sa nižim prihodima, nesigurnošću penzija i rastućim troškovima zdravstva. Česta je i socijalna izolacija, koja utiče na mentalno zdravlje. Potrebno je obezbediti odgovarajuće stanovanje i dostupnost usluga. Sa starenjem raste i rizik od hroničnih bolesti poput kardiovaskularnih bolesti, dijabetesa i demencije.

U knjizi ćemo prikazati kako se Slovenija suočava sa ovim izazovima kroz različite politike: penzionu reformu, zdravstvenu politiku, socijalne programe i

stambene strategije. Važnu ulogu imaju i nevladine organizacije i lokalne zajednice.

Institucionalna briga obuhvata različite oblike pomoći za starije koji ne mogu samostalno živeti. Obavlja se u domovima za stare, socijalnim ustanovama i drugim organizacijama. Velika potražnja za mestima predstavlja ozbiljan problem, posebno zbog nedostatka kadra. U 2024. godini realizovane su investicije od 19,3 miliona evra, otvoreno je 11 objekata, dok je za 2025. planirano 41 milion evra. Domovi za stare su najčešći oblik institucionalne brige i nude smeštaj, ishranu, zdravstvenu negu i socijalne usluge. Postoje javni i privatni domovi, kao i specijalizovani za određene bolesti.

Institucionalna briga deli se na celodnevnu, dnevnu i povremenu. Postupak prijema zavisi od vrste usluge i uključuje procenu zdravstvenog i socijalnog stanja. Sistem se suočava sa izazovima poput nedostatka kapaciteta i visokih troškova. I pored postojanja mreže domova, mnogi čekaju na smeštaj godinama. Zbog toga neki odlaze u inostranstvo, posebno u Hrvatsku, gde su cene niže i prijem brži.

Odluka o odlasku u dom zavisi od zdravstvenog i finansijskog stanja. Važna je i podrška porodice kako bi stariji što duže ostali u svom domu.

Stariji često imaju otpor prema tehnologiji, ali je mnogi uspešno savladavaju. Digitalna pismenost im omogućava veću samostalnost i kvalitet života. Tehnologija ima veliki potencijal u zdravstvenoj zaštiti i omogućava duži ostanak u kućnom okruženju.

Kvalitet života starijih ključan je u periodu nakon penzionisanja. Društvo mora obezbediti stabilan penzioni sistem i dostojanstvene uslove života. Postavlja se pitanje: da li su slovenački penzioneri manje vredni ili sistem ne pruža dovoljno podrške?